

ALINA INKINEN – SONJA KOSUNEN

## Poikkeusoloissa opiskelijavalintaa kohti: Diskurssianalyysi korkeakoulutukseen hakeutumisesta keväällä 2020

Inkinen, Alina – Kosunen, Sonja. 2022. POIKKEUSOLOISSA OPISKELIJAVALINTAA KOHTI: DISKURSSIANALYYSI KORKEAKOULUTUKSEEN HAKEUTUMISESTA KEVÄÄLLÄ 2020. Kasvatus 54, 56–73.

Tarkastelemme tässä artikkelissa siirtymää ja hakeutumista toisen asteen koulutuksesta korkeakoulutukseen poikkeusoloissa ja opiskelijavalintauudistuksen päättyessä keväällä 2020. Tuolloin Suomi siirtyi kansalliseen poikkeustilaan covid-19-pandemian vuoksi ja yhteiskunta sulkeutui koko opiskelijavalintaprosessin ajaksi. Aineisto koostui verkkolomakkeilla kerätyistä kirjoitelmista (n=65), joita analysoimme kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Kirjoitelmissa opiskelupaikan tavoittelemisesta rakentui viisi diskurssia: ennakointidiskurssi, epäonnistuneen strategian diskurssi, korjausdiskurssi, mahdollisuuksien kaventumisdiskurssi ja mahdollistumisdiskurssi. Kolme ensiksi mainittua rakentuivat puheessa suoraan suhteessa opiskelupaikan saamiseen. Kaksi jälkimmäistä puolestaan rakentuivat suhteessa poikkeusoloihin. Eri hakijoiden keskinäiset positiot kilpailussa korkeakoulupaikasta muovaantuivat uudenlaisiksi diskurssien välisissä suhteissa. Tulokset osoittavat, että opiskelijavalintojen uudistus ei ole kyennyt poistamaan pitkää valmistautumista korkeakoulujen valintoihin, vaan valmistautuminen on muuttanut muotoaan ulottuen uudella tavalla koko lukioaikaan. Lisäksi opiskelijavalintauudistuksen ja poikkeusolojen yhdistelmän aiheuttamat yllättävät muutokset korkeakoulujen valikointikäytänteisiin aiheuttivat ennakoimattomia lopputuloksia opiskelijavalinnassa lähes kaikille aineistomme hakijoille. Nämä tulokset tuovat esille koulutuspolitiikan ja yksilöllisten kokemusten monimutkaisen suhteen osana koulutuksellisia siirtymiä.

Asiasanat: covid-19, diskurssianalyysi, koulutuspolitiikka, opiskelijavalinnat, opiskelijavalintojen uudistus

## Johdanto

Tarkastelemme tässä artikkelissa siirtymää ja hakeutumista toisen asteen koulutuksesta korkeakoulutukseen poikkeusoloissa ja opiskelijavalintojen uudistuksen päätyttyä. Aineisto on tuotettu keväällä 2020, jolloin Suomi siirtyi kansalliseen poikkeustilaan covid-19-pandemian vuoksi ja yhteiskunta sulkeutui käytännössä koko opiskelijavalintaprosessin ajaksi. Samaan aikaan joukko pääosin nuoria aikuisia valmistautui ensin ylioppilaskirjoituksiin ja tämän jälkeen osa heistä korkeakoulujen pääsykokeisiin. Vuonna 2020 saatettiin loppuun myös korkeakoulujen opiskelijavalintoja koskeva uudistus. Tämän uudistuksen myötä todistusvalinnasta, jossa painotetaan ylioppilaskirjoitusten arvosanoja korkeakoulujen opiskelijavalinnan kriteerinä, tuli pääasiallinen väylä hakeuduttaessa korkeakoulutukseen (HE 2018a).

Kansainvälinen ja kansallinen tutkimuskirjallisuus osoittaa, että esimerkiksi hakijan sosiaalinen tausta (kuten sosioekonominen tausta) ja sukupuoli kietoutuvat hakeutumisen prosessiin ja voivat osallistua eriarvoisuuden tuottamiseen (Nevala & Nori 2017; Nori 2011; Reay, Davies, David & Ball 2001). Hakeutumisen ja hyväksytyksi tuleminen mahdollisuudet eivät ole erilaisista taustoista tuleville hakijoille samanlaiset (ks. Reay ym. 2001). Opiskelijavalintojen uudistus on näin ollen kytköksissä paitsi korkeakoulutukseen pääsyyn myös laajemmin koulutukselliseen tasa-arvoon. Millaisia mahdollisuuksia ja mahdolltomuuksia korkeakouluvalinnoissa rakentuu hakijoiden näkökulmasta? Pandemian luoman poikkeustilan tiedetään vieneen nämä olosuhteet äärimmilleen (YK 2020).

Tarkastelemme, miten poikkeusolot rakentuvat osaksi opiskelijoiden korkeakoulutukseen valikoitumisen diskursseja. Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Millaisia diskursseja hakijoiden puheessa rakentuu todistusvalinnan korostumisesta opiskelijavalinnoissa?
2. Millaisia diskursseja hakijoiden puheessa rakentuu opiskelijaksi valikoitumisesta poikkeusolojen aikana?

## Korkeakoulutukseen valikoituminen ja opiskelijavalintauudistus Suomessa

Koulutusvalinnat näyttäytyvät julkisessa keskustelussa usein yksilöllisinä prosesseina huolimatta siitä, että valintoja tehdään tosiasiallisesti paikallisissa konteksteissa; niissä koulutustaan koskevia valintoja tekevät eivät pysty hyödyntämään yhtäläisiä resursseja (Tolonen & Aapola-Kari 2021). Koulutussosiologinen tutkimus on kuitenkin laajasti osoittanut, että henkilökohtaisilla resursseilla on vaikutusta paitsi siihen, millaisia koulutusta koskevia valintoja tehdään myös siihen, miten niitä tehdään (ks. Tarabini & Curran 2015). Esimerkiksi korkeakouluun hakeutuvien perhetaustalla tai käytössä olevilla taloudellisilla resursseilla on vaikutusta siihen, millaisille koulutuspoluille valintoihin pohtivat päätyvät (Nevala & Nori 2017; Nori 2011; van Zanten, Olivier, Oller & Uhly 2018).

Korkeakoulujen opiskelijavalintoja on kehitetty Suomessa pitkin 2010-lukua. Opetus ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelmasa ”Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen Opiskelijavalinnoissa” (OKM 2016) linjataan, että ne eivät edellyttäisi opiskelijoilta pitkää valmistautumista pääsykokeisiin, vaan ne perustuisivat pääsääntöisesti toisen asteen koulutuksen aikana hankittuun osaamiseen. Näitä tavoitteita voidaan koulutuspolitiikan arvioinnin tutkimuskirjallisuudessa kutsua niin sanotuiksi julkilausutuiksi tavoitteiksi. Kirjallisuudessa kuitenkin korostetaan sitä, miten erilaiset poliittikkareformit voivat saada aikaan myös odottamattomia seurauksia (*unintended consequences*, ks. van Thiel & Leeuw 2002). Niillä saattaa olla myös yhteiskunnallisia vaikutuksia (*constitutive effects*, Dahler-Larsen 2014), joiden seurauksena ne saattavat luoda jopa päinvastaisia toimintatapoja kuin niiden alkuperäinen tarkoitus oli ollut.

Suomalaisen korkeakoulukentän opiskelijavalintojen uudistuksissa on pidetty keskeisenä sitä, että toisen asteen tutkintojen todistuk-

sia ja opintomenestystä voitaisiin hyödyntää aiempaa paremmin korkeakoulujen valinnoissa (ks. OKM 2016). Haltia, Isopahkala-Bouret ja Jauhiainen (2019) paikantavat opiskelijavalintojen koulutuspoliittisen uudistamisen alun 2010-luvun alkuun ja Vanhasen toiseen hallituskautteen. Tätä seuraavilla hallituskautilla (Kataisen ja Stubbin hallitukset, Sipilän hallitus) opiskelijavalintauudistuksia toteutettiin ja pantiin toimeen (Haltia ym. 2019). Aiemmassa tutkimuksessa (Haltia ym. 2019) on tunnistettu kolme keskeistä toimea, joiden avulla opiskelijavalintojen uudistuksen kokonaisuutta on viety eteenpäin: 1) valtakunnallisen hakujärjestelmän luominen vuonna 2014, 2) hakijoiden kiintiöinnit ja ensikertalaiskiintiön luominen vuonna 2016 ja 3) valintakriteereiden muutos ja ylioppilastutkinnon painottaminen valinnoissa vuonna 2020.

Ensikertalaiskiintiöllä tarkoitetaan sitä, että korkeakoulut varaavat uusien opiskelijoiden paikoista valitsemansa osan niille, joilla ei ole aiempaa vastaanotettua tutkinto-oikeutta suomalaisessa korkeakoulussa. Ylioppilastutkinnon painottamista kutsutaan julkisessa keskustelussa todistusvalinnaksi, jolloin osa opiskelijoista valitaan perustuen ylioppilastutkinnon tai muun toisen asteen tutkinnon arvosanoihin. Korkeakoulujen valinnoissa näistä muodostuu käytännössä myös yhdistelmäkiintiötä, toisin sanoen tietty – ja tätä nykyä isohko – osa uusista opiskelijoista kuuluu paitsi ensikertalaiskiintiöön, myös tulee valituksi todistusvalinnassa.

Todistusvalinnat tulivat käyttöön 2018 lukiosta valmistuneille sekä ammattikorkeakouluun että yliopistoon haettaessa ja laajentuivat vuonna 2020 koskemaan ammatillisesta koulutuksesta valmistuneita, mutta ainoastaan hakeuduttaessa ammattikorkeakouluun (HE 2018a). Keväällä 2020, jolloin tämän artikkelin aineisto on kerätty, olivat kaikki opiskelijavalintauudistuksen osiot astumassa ensimmäistä kertaa samanaikaisesti voimaan, kunnes pandemia sekoitti aiemmin tehdyt suunnitelmat valikoinnin toteuttamisesta.

Ennen 2010-luvun opiskelijavalintojen uudistusta korkeakoulutukseen valikointi toteu-

tettiin pitkälti kirjallisten valintakokeiden avulla tai valintakokeiden ja ylioppilastutkinnon arvosanojen yhdistelmää hyödyntäen. Vain valikoiduissa oppiaineissa käytettiin todistusvalintakäytänteitä tai tiedekilpailuja valintaperusteina. Suomalaisessa kontekstissa korkeakoulujen opiskelijavalintatavat ja suurten hakijamäärien tuottama hakupaine eritoten niin kutsutuilla statusaloilla, kuten lääketieteessä ja oikeustieteessä, ovat avanneet tilan yksityiselle maksulliselle valmennukselle eli valmennuskursseille (esim. Kosunen 2018; Kosunen, Haltia & Jokila 2015; Jokila, Haltia & Kosunen 2019). Vaikka opintojen maksuttomuutta on pidetty suomalaisen korkeakoulukentän tasa-arvoisia mahdollisuuksia ylläpitävänä seikkana, opintoihin hakeutumisessa on havaittu taloudellista eriarvoisuutta ylläpitäviä mekanismeja: kirjallisia valintakokeita varten ostettu lisävalmennus, joka ei maksullisuuden vuoksi kaikkien hakijoiden saatavilla, kietoutuu taloudellisen eriarvoisuuden kysymysten ympärille (Kosunen, Ahtiainen & Töyrylä 2018; Kosunen, Haltia, Saari, Jokila & Halmkrona 2020).

Uusin käänne valmennuskurssimarkkinoilla on ollut opiskelijavalintauudistuksen aikana ilmennyt valmennuksen tarjonnan laajeneminen jo toisen asteen opintojen aikana tapahtuvaan ylioppilaskirjoitusten valmentamiseen eli abikursseihin (Kosunen, Inkinen, Haltia & Jokila 2022). Erinomaisesta ylioppilastodistuksesta ajatellaan olevan selkeää hyötyä, mikä liittyy todistusvalinnan korostumiseen korkeakoulujen opiskelijavalintakriteerinä. Kokonaisuudessaan tarjolla olevien valmennuskurssien määrät kilpailuilla aloilla, kuten lääketieteessä ja kauppatieteessä, ovat opiskelijavalintauudistuksen aikana kasvaneet, ja näiden kurssien hinnat osin nousseet. (Kosunen ym. 2022.) Tällöin kiinnostavaksi muodostuu se, millaisena hakijat mieltävät maksullisen lisävalmennuksen roolin osana nykyisenkaltaisia opiskelijavalintoja.

Korkeakouluilla on edelleen autonomia kiintiöissä hyväksyttävien opiskelijoiden määrän ja valikoinnin tapojen suhteen (HE 2018a; HE 2018b). Tutkimustieto opiskelijavalintauudistuksen vaikutuksista ja seurauksista on

toistaiseksi vähäistä. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen raportti (Karhunen, Pekkarinen, Suhonen & Virkola 2022) kuitenkin osoittaa, että opiskelijavalintauudistus on tavoitteidensa linjassa vähentänyt väli vuosia eli jouduttanut opiskelijoiden siirtymää toiselta kolmannelle asteelle, mutta toisaalta opiskelupaikan vastaanottaneiden sosioekonomisessa taustassa tai sukupuolijakaumassa ei ole havaittu muutoksia. Hyväosaisista taustoista tulevien kaupunkilaisten nuorten on jo pitkään tiedetty olevan yliedustettuina yliopisto-opiskelijoiden joukossa (Nori 2011).

Opiskelijavalintojen uudistukseen kytkeytyvää ensikertalaisikiintiön käyttöönottoa on aiemmassa tutkimuksessa kritisoitu siitä, että se ei edistä koulutuksen oikeudenmukaisuutta. Tämä johtuu siitä, että se ei tunnista korkeakoulutuksen hierarkioita, yhteiskunnallisia eroja tai eri tavoin rakentuneita positioita, joita kiintiöt luovat eri hakijaryhmien välille. (Haltia, Isopahkala-Bouret & Peura 2022.) Ensikertalaisikiintiöllä on tavoiteltu korkeakouluun pääsyn nopeuttamista (ks. Haltia ym. 2019; Moitus, Weimer ja Välimaa 2020), ja se onkin viimeisimmän raportoinnin perusteella onnistunut lisäämään nuorimpien hakijoiden osuutta hyväksytyissä ja paikan vastaanottaneissa hakijoissa (Karhunen ym. 2022). Käytännössä ensikertalaisikiintiö tarkoittaa sitä, että mikäli hakijalla on jo opiskelupaikka korkeakoulussa tai suoritettu korkeakoulututkinto, jää vaihtoehtoksi hakea opiskelupaikkaa valintakoeikiintiössä kirjallisella valintakokeella.

Sekä ammattikorkeakouluilla että yliopistoilla on käytössään myös niin kutsuttu avoimen korkeakoulutuksen väylä. Näiden avointen opintopolkujen tarkoituksena on sekä ylläpitää elinikäistä oppimista että tarjota vaihtoehtoisia tapoja päästä opiskelijaksi korkeakoulutukseen. Väylää on kehitetty osana opiskelijavalintojen uudistusta (Moitus ym. 2020). Tässä artikkelissa analysoidut kirjoitelmat kuitenkin jättävät avoimen väylän käsittelyn ulkopuolelle. Esillä ovat vain todistusvalinta, kirjalliset valintakokeet, opintoalojen kansallinen yhteisvalinta ja ensikertalaisikiintiöt.

## Opiskelijavalinnat poikkeusoloissa

Kevään 2020 valinnoissa yhdistyivät sekä opiskelijavalintauudistusten perusteella oletetut uudenlaiset valintaolosuhteet ja covid-19-pandemian aiheuttamat odottamattomat yhteiskunnalliset poikkeusolot. Poikkeusolot muokkasivat tuolloin koko opiskelijavalinnan periaatteita ja käytäntöjä. Muutokset koskettivat paitsi kevään 2020 ylioppilaskirjoitusten aikatauluja myös korkeakoulujen käyttämiä ja vauhdilla päivittämiä opiskelijavalintojen kriteerejä. Todistusvalintaväylä oli poikkeuksellisen suuri moniin oppiaineisiin, sillä se mahdollisti sosiaalisten kontaktien minimoimisen, kun läsnäoloa vaativia valintakokeita ei järjestetty, niiden kokoa pienennettiin tai kokeet siirrettiin etäkoekiksi.

Kansainvälinen tutkimuskirjallisuus poikkeusolojen ja opiskelijavalintojen aihealueilta on tapahtuneen ajallisen läheisyyden vuoksi toistaiseksi niukkaa, vaikka etäopetukseen siirtymistä ja sen vaikutuksia oppimiseen onkin tutkittu jo runsaammin (ks. esim. Elumalai ym. 2020; Pokhrel & Chhetri 2021). Opiskelijavalintoja koskevat tutkimukset osoittavat, että yliopistot maailmanlaajuisesti sopeuttivat valintatapojaan ja vähensivät kontakteja vaativia testausmenetelmiä pääsykokeissa (Ockey 2021). Joissain maissa yliopistot ensin vain suljettiin ja sittemmin mukautettiin etäopetukseen (ks. Tarkar 2020). Yliopistojen osittaisen sulkutilan vuoksi myös esimerkiksi opiskelijoiden kansainvälisen liikkuvuuden ja yliopistoihin hakeutumisen on oletettu vähentyneen (Tarkar 2020).

Suomalaiset korkeakoulut käyttivät keväällä 2020 lain niille suomaa autonomiaa muuttamalla opiskelijoiden sisäänoton todistusvalinnan ja valintakoevalinnan kiintiöitä kesken hakuprosessin. Esimerkiksi kauppatieteen osalta kaikkien korkeakoulujen yhteisvalintana toteutettava valintakoe järjestettiin kaksivaiheisesti: ensimmäinen vaihe toteutettiin sähköisesti, jonka tulosten perusteella hakijat kutsuttiin valintakokeen toiseen vaiheeseen. Myös valintakoevalinnassa eli kirjallisessa va-

lintakokeessa on ensikertalaiskiintiö, jolloin 70 prosenttia opiskelupaikoista oli varattu ensikertalaisille. Todistusvalinnan osalta ensikertalaisia otettiin 60 prosenttia, minkä lisäksi käytöön otettiin laajennettu todistusvalinta. Siinä ei muusta todistusvalinnasta poiketen ollut käytössä reunaehtoja, jotka olivat matematiikan hyväksytyt ylioppilaskoe ja tietty minimipistemäärä. (Suomen kauppakorkeakoulut 2020.) Lääketieteen koulutuksen yhteisvalinnan osalta tämä puolestaan merkitsi sitä, että vuodesta 2020 alkaen 51 prosenttia aloituspaikoista oli tarkoitus jakaa todistusvalinnan avulla ensimmäistä opiskelupaikkaansa hakeville. Keväällä 2020 lääketieteen uusista opiskelijoista valittiin kuitenkin poikkeusoloista johtuen 75 prosenttia todistusvalinnassa ilman kirjallista valintakoetta. Myös lääketieteen valintakoe oli keväällä 2020 kaksivaiheinen. (Lääketieteellisten alojen valtakunnallinen valintatoimikunta 2020).

Muutokset eivät olleet korkeakouluille helppoja. KARVIN (2021) mukaan korkeakoulut arvioivat onnistuneensa heikoimmin hakijoille tiedottamisessa. Kevään 2020 kuluessa tulleet muutokset valintaprosessiin kuormittivat hakijoita, ja ne ovat aiempien selvitysten mukaan johtuneet covid-19-pandemian vaikutuksista. Lisäksi tiedonsaanti oli hakuprosessin aikana koettu haasteelliseksi. Kaikilla koulutusasteilla merkittävä osa opiskelijoista oli kokenut puutteita opiskeluvalmiuksissaan. (KARVI 2021.) Pandemian aikaiset poikkeukselliset olosuhteet ovat korostaneet koulutusjärjestelmän mahdollisia heikkouksia (Metsämuuronen & Seppälä 2021), ja ne ovat tuoneet opiskelijavalintojen uudistuksen loppu tulemaan keväällä 2020 myös odottamattomia vaikutuksia (Dahler-Larsen 2014).

## Tutkimuksen toteutus

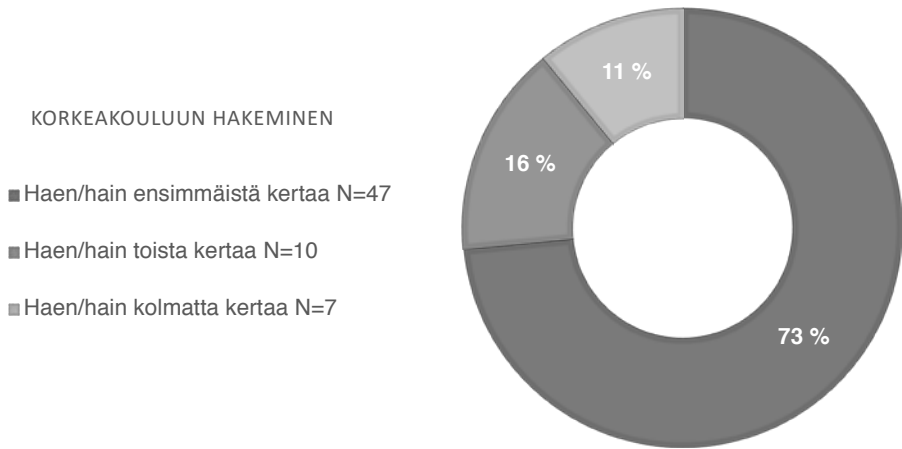
### *Aineisto*

Keräsimme opiskelijavalintaan valmistautuvien hakijoiden kirjoitelmia (n=65) huhtikuun ja elokuun 2020 välillä hyödyntäen eri-

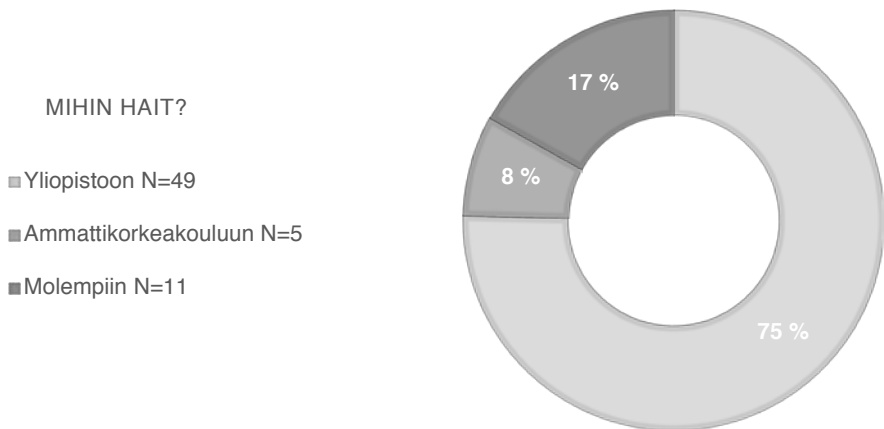
laisia sosiaalisen median viestintäkanavia, kuten Twitteriä ja Instagramia, yhteistyössä toisen asteen opiskelijoiden etujärjestöjen kanssa. Kyselylomakkeessa oli yksi kirjoitelmia ohjaava tehtävänanto: “Kerro vapaasti pääsykokeisiin valmistautumisesta keväällä 2020 koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilan aikana”. Taustatietoina kysimme kirjoittajan syntymävuotta, sukupuolta, kotipaikkaa, kotikieltä ja hakukohdetta tarkkuudella yliopisto, ammattikorkeakoulu vai molemmat sekä kuinka monetta kertaa kirjoittaja on hake-massa korkeakouluun. Kyselylomake käännettiin myös ruotsin ja englannin kielille. Aineisto tuottui osana Privatisation and access to higher education (PAHE) -tutkimushanketta.

Vastauksina kertyi yhteensä 65 kirjoitelmaa, joista yksi oli englanniksi, loput suomeksi. Kaikki vastaajat hakivat korkeakoulutukseen ylioppilastutkinnolla. Heistä naisia oli 58, miehiä kuusi ja muita yksi. Vastaajista 40 oli keväällä 2020 ylioppilaita. Kirjoittajat olivat laajasti eri puolilta Suomea niin yliopistokaupungeista kuin syrjäisemmiltäkin paikkakunnilta. Kuvio 1 osoittaa, että valtaosa vastaajista haki ensimmäistä kertaa korkeakouluun ja kuului näin ollen ensikertalaiskiintiöön. Kuvio 2 puolestaan esittää aineiston jakautumisen vastaajien hakukohteiden mukaan korkeakoulusektoreittain.

Kirjoitelmat olivat pituudeltaan hyvin vaihtelevia, aina muutaman rivin vastauksista noin yhteen sivuun. Yhteensä vastauksista kertyi analysoitavaa tekstimassaa noin 22 sivua (Times New Roman 12, riviväli 1,5). Pääasiassa tekstien sisältö vastasi asetettuun kysymykseen. Halusimme jättää kysymyksenasettelun tarkoituksella avoimeksi, jotta kirjoittajat saattoivat tuoda esille haluamiaan näkökulmia ja kokemuksia poikkeustilasta. Aineistosta välittyivät poikkeuksellisen kevään olosuhteet ja tunnelmat, ja niissä tuli esille erilaisia elämäntilanteita ja koulutuspolkuja, mutta ainoastaan todistusvalinnan ja valintakoevalinnan osalta. Kukaan kirjoittajista ei ollut hyödyntänyt avointa väylää mahdollisena reittinä korkeakoulutukseen.



KUVIO1. Montako kertaa vastaajat olivat hakeneet korkeakouluun



KUVIO 2. Vastaajien hakeminen korkeakoulusektoreittain

### ***Kriittinen diskurssianalyysi***

Analysoimme aineistoa kriittisellä diskurssianalyysillä (Fairclough 2001, 2012). Fairclough'n mukaan kriittinen diskurssianalyysi on kielen tutkimisen menetelmä, jossa kiinnostuksen kohteeksi muodostuu se, miten kieli linkittyy sosiaaliseen elämään ja ilmenee (epätasa-arvoisissa) valtasuhteissa (Fairclough 2001, 25). Tämä on myös kriittisen diskurssianalyysin kirjon erilaisten analyttisten lähestymistapojen kulmakivi ja yhdistävä tekijä.

Vaikka kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee kieltä ja sen suhteita (*interactions*), sen lähtökohta ei kuitenkaan ole teksti vaan ne yhteiskunnalliset ja sosiaaliset ongelmat ja haasteet, joita ihmiset kussakin kontekstissa kohtaavat ja joita sosiaali- ja yhteiskuntatieteiden kentällä tutkimuksellisesti nostetaan keskiöön.

Ymmärrämme tässä tutkimuksessa diskurssin sosiaalista todellisuutta tuottavana ja muovaavana sosiaalisena konstruktiona, jossa erilaiset valtasuhteet, identiteetit ja olosuhteet tulevat

näkyväksi (Fairclough 2012). Todellisuudella on refleksiivinen luonne: tapa, jolla todellisuuden representaatioita konstruoidaan ja tulkitaan puheessa, ei ole irrallinen sitä ympäröivästä todellisuudesta eikä sen suhteesta menneeseen ja tulevaan (Fairclough 2012). Puheen representaatiot rakentavat näin ollen todellisuutta.

Kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena on tarkastella paitsi kussakin yhteiskunnallisessa ja paikallisessa kontekstissa rakentuvia diskursseja, myös niihin sitoutuvia subjektipositiota. Subjektipositiolla viittaamme siihen, miten toimijat paikantuvat erilaisissa tilanteissa suhteessa vallitseviin olosuhteisiin ja mahdollisuuksiin, joita heille kussakin tilanteessa rakentuu (Ikävalko 2016, 73). Erilaiset positiot rakentuvat suhteessa paitsi kulloiseen kontekstiin myös tilaan ja aikaan (Ikävalko 2016; Jokinen, Juhila & Suoninen 2016). Tässä tutkimuksessa subjektipositiio palautuu korkeakouluun hakevan henkilön hakijaposition, josta käsin he paikantavat itseään suhteessa korkeakoulujen opiskelijavalintaan poikkeusoloissa ja erilaisiin valintatapoihin.

Analysoimme, millaisia diskursseja hakeutumisenesta korkeakouluun kirjoitelmissa rakentui ja miten erilaiset diskurssit suhteutuvat toisiinsa. Tarkastelemme eri tavoin etuoikeutettujen hakijapositionien jäsentymistä diskurssien välisissä suhteissa yhteiskunnallisessa ja poliittisessa kontekstissa, joka muodostui opiskelijavalintojen uudistamisen päättymisestä ja poikkeusolojen alkamisesta samanaikaisesti keväällä 2020. Kriittisen diskurssianalyysin keinoin on mahdollista keskusteluttaa myös diskurssien suhteisiin paikantuvia tutkimushavaintoja, jotka eivät ole itsestään selviä (*non-obvious*, Fairclough 2001). Olemme tässä tutkimuksessa hyödyntäneet myös tällaisia havaintoja.

Analysoimme aineiston seuraamalla diskursseja aineistolähtöisesti siten, että luenassa rinnastettiin kirjoitelmien sisältöjä tutkimuskysymyksiin. Ensimmäisillä lukueroilla järjestimme aineistoa sisällöllisiin kokonaisuuksiin molempien kirjoittajien osallistuessa luentaan. Ensimmäisen luenta-

kierroksen lopuksi hahmotuksemme oli se, että diskurssit rakentuivat yhtäältä suhteessa poikkeusoloihin, mikä oli aineiston keruujankohdan ja pandemia-teemaisen tehtävänannon johdosta odotettavissa, ja toisaalta selkeästi suhteessa opiskelijavalintojen uudistuksen eri osioihin.

Toisella luentakerralla analysoimme eritoten hakijapositioneja, joiden osalta tunnistimme niihin vaikuttavia puhetapoja. Kaikki havaintomme ulottuivat kriittisen diskurssianalyysin mukaisesti koko aineistoon ja koskivat sitä, miten ilmiöistä puhutaan tässä aineistossa kyseisenä ajanjaksona. Ensimmäinen kirjoittaja (Inkinen) vastasi pääasiassa aineiston analyysistä, mutta keskustelimme tehdyistä ratkaisuista ja johtopäätöksistä useita kertoja analyysin aikana. Esimerkiksi nimesimme diskurssit ja raportoimme lopulliset tulokset tiiviissä yhteistyössä.

Käytämme tulososiossa puhe-käsitettä viitatessamme hakijoiden tuottamaan kirjalliseen tekstiin eli aineistona oleviin kirjoitelmiin. Aineistona kirjoitelmat eivät tuotu, esimerkiksi haastattelupuheen tapaan, vuorovaikutteisena puheena; kertojan rooli on kuitenkin kirjoitelman kirjoittajalla, jonka tekstin kautta tuotettua ääntä analysoimme. Tutkijalla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta tarkentavien kysymysten esittämiseen, kuten esimerkiksi haastattelussa (ks. Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010).

## Tulokset

Kirjoitelmissa hakeutumisenesta korkeakouluun keväällä 2020 rakentui analyysimme tuloksena viisi diskurssia: ennakoitidiskurssi, epäonnistuneen strategian diskurssi, korjausdiskurssi, mahdollisuuksien kaventumisdiskurssi ja mahdollistumisdiskurssi. Ennakointidiskurssi, epäonnistuneen strategian diskurssi ja korjausdiskurssi rakentuivat puheessa suhteessa tavoitteeseen, joka oli opiskelupaikan saaminen kevään 2020 yhteisvalinnassa. Nämä diskurssit olivat myös osin päällekkäisiä ja kioutuivat toisiinsa. Mahdollistumisdiskurs-

si ja mahdollisuuksien kaventumiskurssi puolestaan rakentuivat suhteessa covid-19-pandemian aiheuttaneisiin poikkeusoloihin ja niiden tuomiin muutoksiin opiskelijavalinnoissa. Näitä diskursseja ilmeni eri kirjoittajien teksteissä monipuolisesti; samassa kirjoitelmassa saatettiin käyttää näistä useampaa.

### **Ennakointidiskurssi**

Ennakointidiskurssin keskiössä olivat lukioaikainen valmistautuminen korkeakouluvalintaan yleensä sekä riittäväksi koettu valmistautuminen pääsykoevalintaan. Todistusvalinnan avulla sisäänpääsyn ennakointi korostui erityisesti kevään 2020 ylioppilaiden teksteissä ja erityisesti hyvin menestyneiden kirjoittajien puheessa tuli esille, miten he olivat valmistautuneet koko lukioajan korkeakouluun hakeutumiseen todistusvalintaväylän avulla. Tähän liittyy historiallinen kerrostuma: näiden abiturienttien lukioajan alkaessa opiskelijavalintojen uudistus oli ollut jo käynnissä, ja todistusvalinnan painottumista oli osattu edes jonkin verran ennakoida kurssi-valinnoissa ja ylioppilaskirjoituksissa. Seuraavissa aineistositaateissa todistusvalinta rakentuu hakijoiden kannalta myönteiseksi uudistukseksi ja varmaksi reitiksi korkeakouluun:

Olin tehnyt töitä koko lukion ajan ja tiesin, että ylioppilaskirjoitusteni arvosanat tulisivat olemaan hyvät ja uskoin vahvasti mahdollisuuksiini päästä sisään jo todistusvalinnassa, niin kuin pääsinkin. (Ylioppilas 2020, haki ensimmäistä kertaa yliopistoon, kirjoitelma 24.)

Hain pelkällä todistuksella ja sillä pääsinkin oikikseen joka oli ykkösenä. Pääsykokeisiin olisin osallistunut mielenkiinnosta. (Ylioppilas 2020, haki ensimmäistä kertaa yliopistoon, kirjoitelma 42.)

Ennakointidiskurssissa kirjallisiin valintakokeisiin valmistautuminen paikantui vaihtoehdoksi hyvälle ylioppilastodistukselle. Valintakokeen rooli sisäänpääsyreittinä korkeakouluun oli lähinnä vaihtoehtoinen. Tähän keskeiseen havaintoon niveltyy todistusvalinnan ja valintakokeen arvottaminen suhteessa toisiinsa osa-

na opiskelijavalintaa. Todistusvalinta ja siten ylioppilaskokeisiin panostaminen rakentuivat nuorten puheissa ensisijaisena reittinä korkeakoulutukseen, siitä huolimatta, että se johti puheissa epävarmaan tilanteeseen arvosanojen riittävydestä opiskelupaikan saamiseksi.

Lisäksi yhteishaun sähköisessä hakemuksessa täytettävien hakukohteiden määrä ja näiden avulla taktikointi olivat mahdollisia ennakointistrategioita, kuten seuraavassa aineistokatkelmassa:

Olen aina ollut ihan hyvä koulussa, mutta ällän pape-reita ei tullut, vaan yleisimmät aineet seitsemän aineen kirjoitustodistuksessani olivat E ja M. Syytän sisäistä laiskuriani. Sisäinen laiskurini pelkäsi, että minun pitäisi vielä lukea pääsykokeisiin, koska en saa aloitettua koko urakkaa ilman tarpeeksi suurta painostusta (painostus=varmuus siitä, etten pääse todistuksella, mitä nyt ei suoraan ollut, koska yo-todistukseni oli kuitenkin ihan hyvä). Hain [kaupunki] yliopistoon ensimmäisenä vaihtoehtonani [vaihtoehto 1] [...] sitten tulivat [muut vaihtoehdot]. Tiesin, että [vaihtoehto 5] on helppo päästä, joten tiesin varmasti saavani jonkun opiskelupaikan. (Ylioppilas 2019, haki ensimmäistä kertaa yliopistoon, kirjoitelma 4.)

Kuten edellä käy ilmi, ennakointidiskurssi näyttäytyi mahdollisena erityisesti tuoreille ylioppilaille, joiden lukioaikana korkeakoulujen valintakriteerien muutos oli ollut tiedossa. Seuraavassa aineistokatkelmassa ennakointia avataan suhteessa korkeakoulutukseen pääsyy:

Koska jo syksyn [ylioppilas]kokeet menivät hyvin, [...] kevään tulosten selvittyä en ottanut juurikaan paineita pääsykokeeseen osallistumisesta. Uskoin kirjoitusten tulosten selvittyä siis pääseväni yliopistoon [...]. Olin aluksi suunnitellut lukevani kokeeseen viikko per kurssi -tahdilla, mutta loppujen lopuksi en lukenut ollenkaan. Oman alani todistusvalinnan tulokset tulivat onneksi jo ennen koepäivää, joten en avannut siksi koko koetta. Pääsin todistuksellani sisään ja hyvä niin, koska pääsykokeeseen olisi pitänyt lukea oikeasti hyvin. (Ylioppilas 2020, haki ensimmäistä kertaa yliopistoon, kirjoitelma 7.)



Ennakointidiskurssi paikantui todistusvalintaan valmistautumiseen ja näin opiskelijavalintojen uudistuksen mukanaan tuomiin muutoksiin: muut valikoitumisen väylät, kuten pääsykokeisiin valmistautuminen tai muut reitit korkeakouluihin, jäivät kyseisen diskurssin reunamille, kun todistusvalinnalle rakentui onnistuneena pidetyssä valmistautumisessa keskeinen rooli.

### *Epäonnistuneen strategian diskurssi*

Epäonnistuneen strategian diskurssi rakentui suhteessa ennakointidiskurssiin kahdella tavalla. Ensinnäkin todistusvalinnan mukanaan tuomia muutoksia ei ollut pystytty huomioimaan lukioaikana, koska ne eivät olleet tiedossa. Toiseksi elämäntilanne oli vaikuttanut siihen, miten hyvin valintakokeisiin oli ollut mahdollista valmistautua. Kyseinen konstruktio näyttäytyi tässä diskurssissa vahvasti epätasa-arvoisuuteen ja valtaan sitoutuvana tekijänä.

Todistusvalinnassa menestyminen rakentui tässä diskurssissa määrääväksi tekijäksi. Valintakoeväylän käyttämistä kuvattiin osassa kirjoitelmia puolestaan heikoksi tai epäonnistuneeksi hakeutumisväyläksi. Joillain aloilla valintakokeiden kautta hyväksytyksi tuleminen edellytti puhutavan mukaan sekä ensikertalaisuuskiintiön hyödyntämistä että erinomaista onnistumista valintakokeessa – olostusten mukaan jopa aiempaa erinomaisempaa. Diskurssissa valintakoeväylän kuvattiin kavenneen entisestään ja näin muuttuneen osin jopa mahdottomaksi, eritoten ei-ensikertalaisille:

Eniten minua on koko hakuprosessin aikana mietityttänyt omat mahdollisuuteni päästä sisään yliopistoon. Minulla on jo yksi alempi korkeakoulututkinto, jonka jälkeen olen tehnyt oman alan töitä monta vuotta. Kun kirjoitin ylioppilaaksi, en pahemmin miettinyt arvosanoja, sillä silloin korkeakouluihin haettiin pääasiassa pääsykokeilla eikä minua kiinnostaville aloille ylioppilastodistuksella ollut juurikaan väliä. Nyt tilanne on toinen. Ensikertalaisuudesta ja hyvästä ylioppilastodistuksesta olisi apua. Ilman niitä minun pitäisi olla kaikissa hakukohteissani vähintään kahdeksan parhaan

joukossa päästäkseni sisään. (Ylioppilas 2010, haki toista kertaa yliopistoon, kirjoitelma 35.)

Tässä aineistositaatissa tulee esille diskurssin ydin: jo pelkästään opiskelijavalintauudistuksen eri osien yhdistelmien jäsentymisen osaksi hakeutumista tuotti osalle hakijoista erittäin kapean väylän, jonka kautta he kuvasivat voivansa päästä opiskelijaksi. Erilaisissa elämäntilanteissa olevat ja eri aikoina toiselta asteelta valmistuneet hakijat olivat siten eriarvoisessa asemassa sen suhteen, miten ennakointidiskurssi ja sitä kautta korkeakouluun sisäänpääsy olisi heille ollut mahdollista tai miten tilannetta olisi voinut korjata.

Koko kevään rankin kokemus oli se, että minulla ei ollut samanlaiset lähtökohdat kuin muilla: Laudaturit on kirjoitettu vääristä aineista, työtä täytyy tehdä vuokran ja elämisen eteen, ei ole ketään, keneltä pyytää apua jne. Toki tiedostan, että tämä on stressin värittämää, mutta epäoikeudenmukaisuus tuntui pahalta. (Ylioppilas 2018, haki kolmatta kertaa yliopistoon, kirjoitelma 46.)

Edellisessä aineistokatkelmassa kokemus epäoikeudenmukaisuudesta rakentui osaksi epäonnistuneen strategian diskurssia, kun todistusvalinnalle vaihtoehdot hakeutumisväylät näyttäytyivät kapeina.

### *Korjausdiskurssi*

Ennakointidiskurssin ja epäonnistuneen strategian diskurssin välistä suhdetta oli mahdollista muovata. Tällöin rakentui kuvaus korjausdiskurssista, jolla ennakoinnissa tapahtunutta erhettä (esimerkiksi hakukohteen kannalta väävät eli verraten vähän todistusvalintapisteitä tarjoavat, kirjoitetut oppiaineet), onnettomuutta (hakukohteen kannalta liian matalat arvosanat) tai puutetta (ei tietoa kriteereistä, koska opiskelijavalintauudistus toteutettiin vastikään) saatettiin kompensoida. Korjausdiskurssissa keskeisintä oli se, millaisia arvosanoja ylioppilastodistuksessa pitäisi olla ja mistä aineista tiettyjen arvosanojen tulisi olla, jotta tavoite opiskelupaikasta voitaisiin saavuttaa. Vaihtoehdoksi jäsentyivät uusien oppi-

aineiden kirjoittaminen ja ylioppilasarvosanojen korottaminen. Seuraavissa aineistokatkelmissa rakentuu hakijan kuvaus vääränlaisesta ylioppilastodistuksesta, joka ei tuota halutunlaista jatko-opintokelpoisuutta:

Tuntuu, että ylioppilastutkinnollani ei ole mitään arvoa, vaikka tein sen eteen paljon töitä abivuonna. Aineet, jotka kirjoitin, eivät ilmeisesti pysty tuottamaan minulle tarvittavia pisteitä, ellen kävisi korottamassa kahta ainetta. Siitäkään ei ole takeita. (Ylioppilas 2019, haki toista kertaa yliopistoon, kirjoitelma 39.)

[...] olen henkilökohtaisesti päättänyt, että varmempi tie yliopistoon itselleni on käydä kirjoittamassa täysin uudet yo-aineet, koska kirjoittamani aineet, jotka olivat vanhan pisteytyksen mukaan hyvät, ovat nykyisellä hyödyttömiä. (Ylioppilas 2019, haki toista kertaa yliopistoon, kirjoitelma 38.)

Kysymys nuorten opinto-ohjauksesta ja sen tärkeydestä lukioaikana on yllä olevien aineistokatkelmien tulokulmasta keskeinen: jatkuvat muutokset korkeakoulujen laatimissa pisteytystaulukoissa tuottavat osalle hakijoista edellä kuvatun kaltaisen tilanteen, jolloin joutuu korjaamaan ylioppilastodistustaan päästäkseen haluamaansa opiskelupaikkaan.

Korjausdiskurssi avasi myös tilan uudelle tilanteelle, jossa tyypillisesti kaikki muu muodollinen koulutus on jo päättynyt:

Tämä on kolmas hakukertani ja tänä vuonna aloitin valmennuskurssilla jo syyskuussa. Kävin myös korottamassa yo-arvosanoja, mutta todistusvalinnan piste-rajat olivat niin korkealla, ettei opiskelupaikkaa irronnut. (Ylioppilas 2018, haki kolmatta kertaa yliopistoon, kirjoitelma 48.)

Maksullinen lisävalmennus rakentui tässä osaksi korjausdiskurssia. Suhteessa korkeakouluun pääsyyn, sen nähtiin vähentävän haikutumiseen liittyvää epävarmuutta ennen valintakoetta tai ylioppilaskirjoituksia. Sen avulla pyrittiin myös korjaamaan koettua epäonnistumista ylioppilaskirjoituksissa.

### *Mahdollisuuksien kaventumisdiskurssi*

Tähän diskurssiin sisältyvät muutokset, joita covid-19-pandemian aiheuttamat poikkeusolot toivat korkeakoulujen valintoihin valmistautumiseen. Poikkeusolojen takia esimerkiksi ylioppilaskirjoitusten päivämääriä aikaistettiin, todistusvalinnan painoarvoa kasvatettiin oletettua suuremmaksi monissa eri korkeakoulujen oppiaineissa ja valintakokeiden järjestäminen ylipäänsä oli epävarmaa. Kaventuneet mahdollisuudet kuvattiin tässä diskurssissa suhteessa puutteelliseen tiedotukseen ja valintatapojen ennakoimattomuuteen.

Hain sekä yliopistoon että amk:hon. Ensinnäkin uusi todistusvalinta jo itsessään oli suuri muutos ja osittain hyvin epäilellä. Kun koronaviruksen myötä useat alat yliopistoissa laajentivat todistusvalintaa, oli sama oikeastaan lopettaa pääsykokeisiin lukeminen, jos hakijoista esimerkiksi 10 prosenttia tulitaisiin valitsemaan pääsykokeen perusteella. Sanomattakin on selvää, että hakeminen muuttui kertaheitolla naurettavan epäilelliseksi niille, jotka olivat keskittyneet nimenomaan pääsykoevalintaan. On myös hyvin outoa, että ammattikorkeakoulut pystyivät säilyttämään sekä todistusvalinta - että valintakoeintiöt ennallaan, mutta yliopistot eivät. (Ylioppilas 2020, haki ensimmäistä kertaa sekä yliopistoon että ammattikorkeakouluun, kirjoitelma 58.)

Tässä aineistokatkelmassa kuvattiin kaventuneita mahdollisuuksia valmistautumisessa valintakokeisiin. Todistusvalintakiintiöihin ja valintakokeiden toteutustapaan tehdyt ennakoimattomat ja äkilliset muutokset kavensivat puheessa mahdollisuutta saada opiskelupaikka.

Seuraava aineistositaatti tuo esille sen, miten tuleviin valintakokeisiin pyritään ennakoimaan valintakokeita valmistautumalla niihin järjestelmällisesti, mutta pandemian myötä tehdyt muutokset valintatapaan sekoittivat myös perusteellisen valmistautumisen strategian:

Hain kaupparkeakouluun toista kertaa. Aloitin opiskelun kevyesti tammikuussa lukien 3–4 tuntia päivässä. Maaliskuussa rupesin kiristämään tahtia. Toukokuun

lopussa luin 7–9 tuntia päivässä. Opiskelin enemmän kuin ikinä. Ostin myös valmennuskurssin. Korona vähensi huomattavasti valintakokeella kauppa- ja korkeakouluun pääsevien määrää. Tämä ei varsinaisesti motivoinut minua. (Ylioppilas 2019, haki toista kertaa sekä yliopistoon että ammattikorkeakouluun, kirjoitelma 65.)

Mahdollisuuksien kaventumisdiskurssissa sekä ylioppilaskirjoitusten että opiskelijavalintojen valintakokeiden muuttuvat aikataulut lisäsivät epävarmuutta. Kaventuneet mahdollisuudet vaikuttivat myös motivaatioon.

Epävarmuuden muovaama valmistautumisprosessia kuvattiin esimerkiksi seuraavasti:

Olihan se valmistautuminen hirveää. Jatkuvaa epätietoisuutta, materiaalit ei julkastu silloin kuin piti. Yht'äkkiä muuttu myös todistusvalinnan kiintiöt. Yliopistojen olisi pitänyt tasavertaisemmin toteuttaa tämä valinta, sillä se että painotetaan yhteen kokeeseen enemmän kuin aluksi on kerrottu muuttaa mielenkiintoni hakea kouluun, jos muutama pääsee pääsykokeella. Tämä kevät oli tyhjiä lupauksia täynnä, yliopistot lupasivat tehdä valinnat tasavertaisesti mutta se oli kaukana siitä. (Ylioppilas 2020, haki ensimmäistä kertaa sekä yliopistoon että ammattikorkeakouluun, kirjoitelma 62.)

Tulkitsimme tämän osoitukseksi siitä, miten oletettu koventunut kilpailu opiskelupaikoista lisäsi epävarmuutta, jota pyrittiin edellä kuvatuissa ennakoitidiskurssissa ja korjausdiskurssissa välttämään ja vähentämään. Mahdollisuuksien kaventumisen diskurssissa suhteutui toisiinsa kaksi teemaa: järjestelmän taholta tulleen muutoksen (todistusvalinnalla valittavien määrä) ylikorostuminen poikkeusoloissa, ja mahdollisuus harjoittaa vilppiä mahdollisessa etäkokeessa. Tämä epäoikeudenmukaisuuden kokemus kohdistui kokeita järjestävien korkeakoulujen ja niiden heikoksi koetun tiedotuksen lisäksi pettymykseen odottamattomista arviointikriteereistä poikkeuskeväänä.

Epäoikeudenmukaisuuden kokemus sitoutui myös oletuksiin kilpailutilanteen vääristymisestä suhteessa muihin oletettuihin hakijoi-

hin, joista osan oletettiin hyötyvän todistusvalinnan korostumisesta ja osan harjoittavan vilppiä valintakokeessa, kuten seuraavat aineistositatit osoittavat:

Koronaviruksen aiheuttama epävarmuus valintakokeiden järjestämisestä vei lukumotivaatiota. Oman arvion mukaan olisin lukenut paljon enemmän ja tehokkaammin tavallisella hakukerralla. Uudenlainen etävalintakoe oli mielestäni kohtuullisen hyvin toteutettu, mutta vilpin mahdollisuus oli tehty liian helpoksi. (Ylioppilas 2020, haki ensimmäistä kertaa yliopistoon, kirjoitelma 22.)

Aloitin pääsykokeisiin valmistautumisen ennen poikkeustilaan siirtymistä. Ennen poikkeustilaa minulla oli paljon motivaatiota opiskella, mutta heti ensimmäisen pääsykokeita koskevan uutisen jälkeen motivaationi opiskella tippui radikaalisti. Kun tuli tieto, että pääsykokeet järjestetään etänä ja todistusvalinnan osuus kasvaa merkittävästi, en halunnut valmistautua kokeisiin ollenkaan, sillä ajatus toisten hakijoiden mahdollisesta epärehellisyydestä ja vilppien keksimisestä turhautti. Turhautti, sillä tuntui, että tänä vuonna hakijat eivät olisi samanarvoisessa tilanteessa, että tänä vuonna paikat täytyisi niistä, jotka käyttivät kokeessa jonkinlaista vilppiä. Turhautti, että koko alkuvuoden kestänyt opiskelu olisikin "turhaa", sillä oma omatuntoni ei sallisi vilppiä. (Ylioppilas 2018, haki kolmatta kertaa yliopistoon, kirjoitelma 47.)

Kaventumisdiskurssi kuvasi miten hakijoiden oma kilpailuasema heikkeni ja opiskelupaikka lipui saavuttamattomiin. Poikkeusolojen vuoksi luodut uudet valintakiintiöiden koot, valikoinnin kriteereihin, käytäntöihin liittyvä kasvanut epävarmuus ja vilpin kuvattu mahdollistuminen etäkokeiden myötä syvästi kaventumisdiskurssin välityksellä osan hakijoista epäonnistuneen strategian diskursia kohti. Kaventumisdiskurssi kuvaa, miten poikkeusoloista johtuvat valintoihin tehdyt muutokset, joista ei ollut tietoa vielä tammi-kuussa 2020, vähensivät mahdollisuuksia sekä intoa valmistautumiseen. Tähän diskursiiviseen kokonaisuuteen sidottiin puheessa epäoikeudenmukaisuuden kokemus.

### *Mahdollistumisdiskursi*

Samalla kun kaventumisdiskurssin mukaan valikoitumisnäkymien kuvattiin kaventuvan, muuttuneet kiintiöt mahdollistivat joillekin, jopa yllättäen, pääsyn haluamaansa opiskelupaikkaan. Näin ollen poikkeusolot osin mahdollistivat ennakoitidiskurssin tilanteessa, jossa hakijat olivat olettaneet sitoutuvansa enemmän epäonnistuneen strategian diskurssiin ja kuvasivat jo korjausdiskurssin tarpeellisuutta. Poikkeusolot pyöryttivät näiden diskurssien väliset suhteet uuteen järjestykseen. Erilaisten hakijoiden keskinäiset valtasuhteet muovautuivat kilpailussa opiskelupaikoista odottamattomaan muotoon:

Vaikka olin koko lukioajan kamppailut oman jaksamisen kanssa, enkä ollut lukenut yo-kokeisiin, olin ilmeisesti tunnollisen tuntityöskentelyn ja ahkeran kurseilla osallistumisen ansiosta napannut taskuuni yleisarvosanaltaan eximian ja laudaturin väliin asettuvat paperit. Koronatilanteen vuoksi moni hakukohde laajensi todistusvalintaa, ja tämän ansiosta mahduin juuri ja juuri todistuskiintiössä sisään unelmien kouluuni. Ennen todistusvalinnan tulosten saapumista olin viikon tuskailut lukemattomuuteni ja ”epäonnistumiseni” kanssa, ja yhtäkkiä minut palkittiinkin koulupaikalla. Eli vaikka koronatilanne saikin mielenterveyteni horjumaan, se myös mahdollisti minulle opiskelupaikan, jota en muuten olisi saanut, sillä voimia lukemiseen ei ollut. (Ylioppilas 2020, haki ensimmäistä kertaa yliopistoon, kirjoitelma 32.)

Tässä aineistokatkelmassa hakijan rooliksi rakentui itsestä riippumattomien tekijöiden armoilla oleminen: kuvattu ahkeruus ja tunnollisuus olivat ”ilmeisesti” tuottaneet riittävän hyvät arvosanat, jotka sijoittuivat kuvatussa arvosanojen hierarkiassa riittävän korkealle. Tästä syntyi paradoksi: poikkeusolot olivat kuormittaneet, mutta kiintiöiden yllättävä muutos muutti joskus jopa täysin yllättäen omia mahdollisuuksia saada opiskelupaikka.

Poikkeusoloilla kuvattiin olevan monia myönteisiä vaikutuksia, jotka mahdollistivat esimerkiksi paremman valmistautumisen valintakokeisiin. Toisille kokeiden tekeminen

kotona etäolosuhteissa sujui odotettua paremmin. Näin ollen mahdollistumisdiskurssi paikantuu puheeseen paitsi kiintiömuutosten tuottamista yllättävistä mahdollisuuksista myös muutoksista elinolosuhteissa. Osin nämä muutokset liittyivät muutoksiin perhe- ja työsuhteissa:

Korona loi ensinnäkin elämäni olosuhteet, joissa mielenterveyteni koheni ja tyytyväisyys sekä turvallisuudentunne lisääntyi. Se on outoa, mutta itselleni hyvin selvää, miksi näin (perhe tiivistyi, tuli lähemmäs, stressi kaikkosi, vaatimukset kiiree jne.). Vetäydyin kaupungista maalle ja vietin aikaa luku-urakan aikana vain perheen kanssa, se oli hauskaa, lähentävää. Ei tarvinnut fomoilla ollenkaan, vaan keskittyä täysillä hakemiseen, kahteen kohteeseen. Elämä oli rauhallista ja keskittyminen helppoa. Kokeet tuntuivat projektilta. (Ylioppilas 2018, haki kolmatta kertaa yliopistoon, kirjoitelma 45.)

Alunperin en ollut ajatellut lukevani niin paljoa, sillä luulin olevani töissä. Kun poikkeustila vei työt niin päätin lukea, jotta tekisin edes jotain hyödyllistä. (Ylioppilas 2020, haki ensimmäistä kertaa yliopistoon, kirjoitelma 23.)

Osin myönteisiksi mielletyt muutokset liittyivät valintakoetilanteeseen, joka järjestettiin etänä:

Koronakevään pääsykokeiden hyvä puoli oli se, ettei koetta varten tarvinnut lähteä omaa työpöytä kauemmas. Jännitys iski aina vasta juuri ennen koetehtävien julkaisua sen sijaan, että olisin jännittänyt koko matkan pääsykokeisiin. Tehtävien julkaisun jälkeen olo oli kuitenkin aina keveä. Olin lukenut aineistot hyvin ja osasin vastata kysymyksiin. Teknisiä ongelmia minulla ei juuri ollut. (Ylioppilas 2010, haki toista kertaa yliopistoon, kirjoitelma 35.)

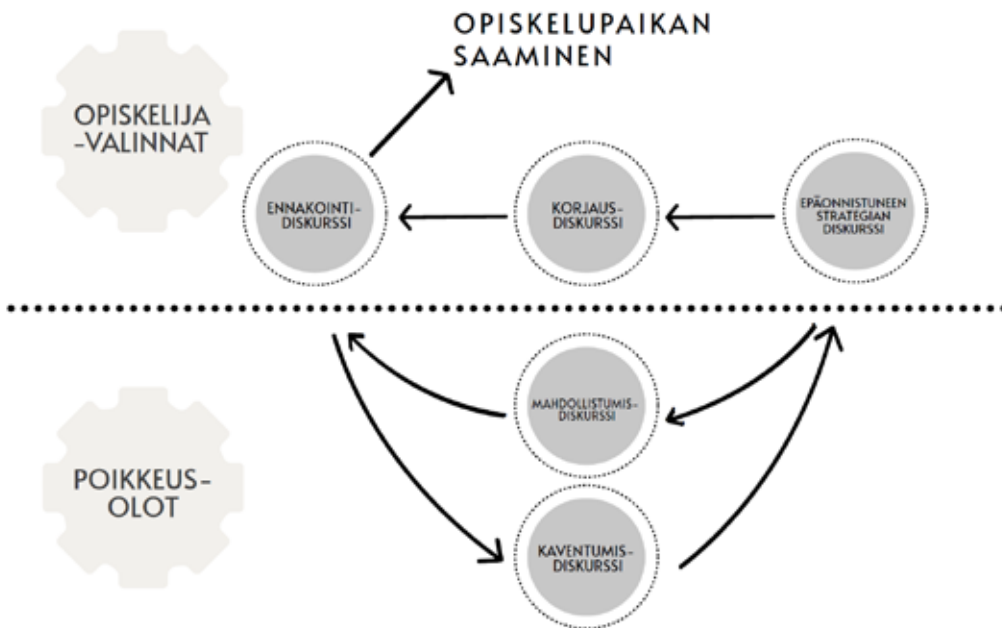
Samainen seikka eli valintakokeen tekeminen kotona, jonka kaventumisdiskurssissa epäiltiin mahdollistavan vilpin, tuottikin tässä diskurssissa paremmat valmistautumisolosuhteet. Näin ollen etänä järjestetty valintakoe näyttäytyi mahdollistajana, vaikkei kysymys olisikaan ollut vilpin hyödyntämisestä.

### Diskurssien väliset suhteet

Kuviossa 3 olemme kuvanneet tunnistamamme diskurssit. Kaikki diskurssit paikantuivat tavoitteeseen opiskelupaikan saamisesta, joka on aineistomme perusteella mahdollista ainoastaan ennakoitidiskurssin avulla. Ennakointidiskurssissa kuvattu tapa puhua ja toimia valikoitumisesta näyttäytyi kirjoitelmissa ainoana mahdollisena reittinä korkeakoulutukseen. Ennakoinnin tavat painottuivat kirjoitelmissa eritoten kuvauksissa oikeiden oppiainevalintojen ja riittävän hyvien ylioppilaskirjoitusarvosanojen saamisesta sekä osin valintakoeväylän hyvin valmistellusta hyödyntämisestä. Ennakointidiskurssissa keskeiseksi muodostui mahdollisuus hyödyntää opiskelijavalintojen uudistuksen mukanaan tuomaa todistusvalintaa

opiskelupaikan saamisessa. Ennakointidiskurssin ollessa ainoa mahdollinen reitti korkeakoulutukseen, kaikki diskurssit paikantuivat suhteessa ennakoitidiskurssiin (ks. Kuvio 3).

Ennakointidiskurssi, epäonnistuneen strategian diskurssi ja korjausdiskurssi liittyivät ensisijaisesti opiskelijavalintauudistukseen (ks. Kuvio 3, katkoviivan yläpuolella olevat). Nämä diskurssit olisivat voineet ilmetä kirjoitelmissa myös ilman covid-19-pandemian aiheuttamia poikkeusoloja. Mahdollistumisdiskurssi ja kaiventumisdiskurssi puolestaan liittyivät nimenomaisesti vallitseviin olosuhteisiin, poikkeusoloihin (ks. Kuvio 3, katkoviivan alapuolella olevat). Näillä kahdella poikkeusoloihin liittyvällä diskurssilla oli vaikutusta opiskelijavalintoihin liittyviin diskursseihin.



KUVIO 3. Diskurssien keskinäiset suhteet kevään 2020 opiskelijavalinnoissa

Epäonnistuneen strategian diskurssi, jossa todistusvalinnan hyödyntäminen ei ollut mahdollista tai todistusvalinnan painottuminen valikoinnissa ei ollut lukioaikana tiedos-

sa, rakentui ennakoitidiskurssin vastinpariksi. Suoraan epäonnistuneen strategian diskurssin kautta opiskelupaikan saaminen ei ollut mahdollista. Epäonnistuneen strategian diskurs-

sista ennakointidiskurssiin siirtyminen tapahtuu joko korjausdiskurssin kautta tai poikkeusolojen mukanaan tuoman mahdollistamisdiskurssin kautta (ks. Kuvio 3), sillä kummatkin näistä diskursseista muovasivat hakijan positiota suhteessa opiskelupaikan saamiseen.

Epäonnistuneena strategiana diskurssissa kuvattavat esteet opiskelupaikan saamiselle pyrittiin muuttamaan korjausdiskurssissa esimerkiksi ylioppilastutkinnon arvosanojen korottamisen tai uusien aineiden kirjoittamisen avulla tai käyttämällä apuna valmennuskurssia. Tällöin diskurssi siirtyi kohti ennakointidiskurssia, kun hakijapositio pystyttiin uudelleenmuovaamaan näiden toimenpiteiden avulla. Mahdollistamisdiskurssissa puolestaan poikkeustilan luomat olosuhteet saattoivat mahdollistaa ennakoitusta poiketen valmistautumisen valintakokeisiin tai muutetut todistusvalintakiintiöt mahdollistivat todistuvallinnalla sisäänpääsyn. Tällöin hakijapositio, josta käsin ei aluksi voinut saada opiskelupaikkaa, rakentui uudelleen siten, että tilanne on sama kuin ennakointidiskurssissa ja sisäänpääsy korkeakouluun onkin mahdollinen (ks. Kuvio 3).

Ennakointidiskurssissa kirjoituksissa rakennettiin kuvaa tietoisesta toiminnasta kohti opiskelupaikan saamista, mutta mahdollistumisdiskurssissa ikään kuin olosuhteiden aiheuttamasta sattumasta. Osassa mahdollistumisdiskurssin sisältävissä kirjoitelmissa kuvattiin kuitenkin onnistumista opiskelijavalinnassa ennemminkin sattumana, mikä vaatisi lisätutkimusta.

Kaventumisdiskurssi puolestaan muotoutui poikkeusoloista johtuvissa ja sen takia muutuneissa valintakäytännöissä ja hakijan uudelleen positioitumisesta näihin muutoksiin. Mahdollisuudet kaventuivat yllättävien muutosten myötä joko suhteessa laajentuneeseen todistusvalintaväylään ja siten kavenneeseen valintakoeväylään tai vaihtoehtoisesti rajaviin muutoksiin yksityiselämässä. Kirjoitelmissa kuvattu epäriippuvuus uudessa tilanteessa kietoutui heikkoon tiedonsaantiin ja muuttuviin aikatauluihin niin ylioppilaskirjoitusten kuin valintakokeiden osalta tai poikkeusolojen

valintakoevalmistautumisen olosuhteisiin. Kaventumisdiskurssi paikantui aineistossa suhteessa epäonnistuneen strategian diskurssiin (ks. Kuvio 3), toisin sanoen siirsi fokuksen oletetusta hyvästä valmistautumisesta ennakointidiskurssissa epäonnistuneen strategian diskurssiin. Tähän kuvattiin liittyvän epäoikeudenmukaisuuden kokemus.

## Johtopäätökset

Covid-19-pandemian olosuhteet korostivat koulutusjärjestelmän mahdollisia heikkouksia (ks. Metsämuuronen & Seppälä 2021). Poikkeusolot keväällä 2020 veivät opiskelijavalintauudistuksessa todistusvalinnan roolin äärimmilleen korkeakoulujen kasvattaessa todistusvalintakiintiöitä välttääkseen suurten joukkojen fyysisen kohtaamisen valintakoe-tilanteessa. Tämän tutkimuksen tulokset tukevat aiemman tutkimuksen (ks. Haltia ym. 2022) havaintoa siitä, että ensikertalaiskiintiö ei tunnista eri tavoin rakentuneita positioita eri hakijaryhmien välillä laajentaen tuon havainnon koskemaan myös koko todistusvalintakokonaisuutta. Nostamamme diskurssit käsittelevät siten paitsi eksplisiittisesti todistusvalintaa myös implisiittisesti ensikertalaiskiintiöitä silloin, kun puhutaan muista kuin hyvät arvosanat ylioppilaskirjoituksissa kirjoittaneista ja ensimmäistä kertaa korkea-asteelle hakeutuvista hakijoista. Aineistossamme korostuivat ensikertalaiskiintiö ja todistusvalinta suhteessa onnistuneeseen hakeutumiseen korkea-asteelle.

Opiskelijavalintojen uudistamisen yksi julkilausutuista tavoitteista oli se, että siirtyminen toiseen asteen koulutuksesta korkeakoulutukseen ei enää jatkossa edellyttäisi pitkää valmistautumista (ks. OKM 2016). Opiskelijavalintauudistusten tavoite näyttää tulostemme valossa saaneen odottamatonta seurauksia (ks. Dahler-Larsen 2014), jotka rakentuivat suhteessa ennakointidiskurssiin. Nämä seuraukset rakentuivat siten, että ennakointidiskurssissa valmistautuminen korkeakoulujen opiskelijavalintoihin kuvattiin ulottuvan lukion alussa tehdyistä oikeista ainevalinnoista ja

hyvästä ylioppilaskirjoitusmenestyksestä aina tämän ennakkoinnin mahdolliseen epäonnistumiseen. Ennakkoinnin epäonnistuessa valmistautuminen siirtyi arvosanojen korottamiseen tai kirjallisiin valintakokeisiin valmistautumiseen ja joissain tapauksessa molempiin ja vaati pitkää valmistautumista. Julkilausuttu tavoite ja oletamus siitä, että siirtyminen toisen asteen koulutuksesta korkeakoulutukseen ei enää edellyttäisi pitkää valmistautumista rakentuu siten osin päinvastaiseksi, kun valmistautuminen ja ennakointi alkavat jo toisen asteen alussa.

Poikkeusolot muodostivat yhteiskunnallisen kontekstin, jossa jo olemassa olevat epätasa-arvoistavat mekanismit muovaantuivat uuteen muotoonsa. Osalle hakijoista valmistautuminen valintakokeisiin muuttui aiempaa hankalammaksi kiintiöihin tehtyjen muutosten myötä, kun valintakoeväylä kaventui entisestään. Toisaalta tilanne johti myös siihen, että joidenkin hakijoiden mahdollisuudet päästä kirjallisten valintakokeiden avulla sisään vastaavasti kaventuivat. Odottamattomilla seurauksilla oli hakeutumisen kannalta sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia, eikä näitä ollut saatettu ennakoita.

Opiskelijavalintojen uudistus siiloi aineistomme hakijat lähtökohtaisesti kahteen eri joukkoon: korkeakouluun todistusvalinnassa hakeneisiin ja korkeakouluun valintakokeella hakeneisiin. Hakijan positio paikantui diskursseissa paitsi suhteessa mahdollisuuksiin hyödyntää todistusvalintaa opiskelupaikan saamisessa myös poikkeusolojen aiheuttamien olosuhteisiin. Erilaiset valintatavat ja poikkeusolosuhteet haastoivat hakijoiden yhdenvertaisuuden toteutumisen, kun hakijat positioituivat keskenään eri tavoin suhteessa todistusvalinnan hyödyntämiseen tai valintakokeisiin valmistautumisen ennakoimiseen. Lisäksi näihin kaikkiin sitoutuivat poikkeusolojen elämään luomat olosuhteet.

Emme tiedä kirjoitelmien laatimisen ajankohdasta johtuen, ketkä jättivät hakemisen kesken. Lisäksi on syytä olettaa, että kirjoitelma-kutsumen vastasivat erityisesti ne, joiden hakeu-

tumiseen poikkeustila oli vaikuttanut. Tämä voidaan katsoa kerätyn aineiston rajoitteeksi. Saimme vastaukseksi myös useita kirjoitelmia, joissa kuvattiin, miten poikkeusolot eivät olleet vaikuttaneet omaan (vahvasti ennakoituun) hakeutumiseen millään tavalla. Kirjoitelmissa mainittujen hakukohteiden valikossa painotettiin erityisesti yliopistojen opintosuunnat, ja ammattikorkeakoulujen koulutuksista kirjoitettiin vähemmän. Emme myöskään tavoittaneet yrityksistämme huolimatta ammatillisella koulutuksella korkeakoulutukseen hakeutuvia, minkä katsomme aineistomme ja siitä saatujen tulosten rajoitteeksi. Tämä voi osaltaan myös selittää yliopistokoulutusten painotumista hakukohteiden kuvauksissa (ks. Heiskala, Erola & Kilpi-Jakonen 2021).

## Lopuksi

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet mahdollisuuksien ja mahdolluuksien jäsentymistä aineistomme diskurssien välisissä suhteissa yhteiskunnallisessa ja poliittisessa kontekstissa, joka muodostui opiskelijavalintojen uudistuksen päättymisestä ja poikkeusolojen samanaikaisesta alkamisesta keväällä 2020. Keskeinen löydöksemme on, että opiskelijavalintojen uudistus ei ole kyennyt poistamaan pitkää valmistautumista korkeakoulujen valintoihin, vaan valmistautuminen on muuttanut muotoaan ulottuen uudella tavalla koko lukioaikaan. Se ilmenee aineistomme perusteella korkeakoulujen pistetaulukointeihin perustuvana taktikointina hyödyllisistä kurssi-valinnoista ja ylioppilaskirjoituksissa kirjoitettavista aineista.

Korkeakoulujen valintojen kilpailullisuus edellyttää ennakoivaa valmistautumista koko lukioajan. Muutosta kuvasivat aineistossamme hakijat, joiden toisen asteen opinnot sijoituivat aikaan ennen viimeisintä valintauudistusta. Mikäli ennakkoinnissa on epäonnistuttu, täytyy puhettavan mukaan tehdä korjaavia toimenpiteitä joko korottamalla ylioppilastutkinnon arvosanoja tai valmistautumalla järjestelmällisesti entistä kilpailuimmiksi miel-

lettyihin kirjallisiin valintakokeisiin, minkä pohjalle rakentuu korjausdiskurssi. Tämä asetelma kuvattiin epäoikeudenmukaiseksi erityisesti niille hakijoille, joilla ei ole ollut mahdollisuutta ennakoita omissa lukioainevalinnoissaan aineita, jotka tuottavat mahdollisimman suuren pistemäärän todistusvalinnoissa. Vaikka aineistomme ulottui vain lukiotaustaisiin opiskelijoihin, ennakointi ei ole mahdollista myöskään hakeuduttaessa ammatillisesta toisen asteen koulutuksesta yliopistoihin, sillä ammatillisen toisen asteen päättötodistuksia ei huomioida yliopistojen opiskelijavalinnoissa (HE 2018a).

Epäonnistuneen strategian diskurssista pois pyrkiminen oli puhetapojen mukaan ainoa keino saavuttaa opiskelupaikka joko korjausdiskurssin tai mahdollistumisdiskurssin välityksellä keväänä 2020. Näiden diskurssien kautta pystyttiin siirtymään ennakoitidiskurssiin, jota kautta opiskelupaikka oli mahdollista saavuttaa. Mikäli hakija ei tässä kokonaisuudessa pysty siirtymään ennakoitidiskurssiin, on seurauksena joko hakeminen ja opiskelupaikatta jääminen tai vaihtoehtoisesti suora hakeutumattomuus. Tällainen taso on diskurssien välisissä suhteissa on myös ollut se, johon erilaisten valmennuskurssien markkina on pyrkinyt laajentumaan vedoten tilanteessa ilmenevään epävarmuuteen joko ylioppilaskirjoitusten tulosten (Kosunen, Inkinen, Haltia & Jokila 2022) tai valintakokeisiin osallistumisen osalta (Kosunen & Haltia 2018). Opiskelupaikan saaminen edellyttää ennakoitintia jo lukion alusta alkaen, mikä on ennakkoimaton seuraus suhteessa koulutuspolitiikan pyrkimyksiin.

Poikkeusolot tuottivat poikkeuksellisia valintatapoja korkeakouluihin muuallakin kuin Suomessa (ks. Ockey 2021). Ne virittivät opiskelijavalintauudistuksessa muutoinkin korostuvan todistusvalinnan painoarvon äärimmäiseen. Näin ollen tutkimuksen pohjalta on syytä arvioida uudelleen mahdollisia eriarvoisuuden muotoja, joita ylioppilastodistuksen painottaminen valinnoissa voi tuottaa, vaikka sen onkin havaittu jouduttavan yleisellä tasolla siir-

tymää korkea-asteen opintoihin nuorimpien hakijoiden joukossa (Karhunen ym. 2022).

Tämän tutkimuksen tulokset haastavat yhdenvertaisuuden toteutumisen tarkasteltaessa koulutuksen tasa-arvon toteutumista suomalaisessa koulutusjärjestelmässä osana opiskelijavalintojen uudistusta. Lisäksi ne osoittavat kompleksisuuden, jonka eri tavoin kerrostunut historiallinen tilanne tuotti kevään 2020 valintoihin. Jatkon kannalta merkitykselliseksi muodostuikin toisen asteen aikainen opintojen ohjauksen rooli ja siihen kohdennettujen resurssien yhdenvertainen jakautuminen.

## Lähteet

- Dahler-Larsen, P. 2014. Constitutive effects of performance indicators: Getting beyond unintended consequences. *Public Management Review* 16 (7), 969–986. <https://doi.org/10.1080/14719037.2013.770058>
- Elumalai, K. V., Sankar, J. P., Kalaichelvi R., John, J. A., Menon, N., Alqahtani, M. S. M. & Abumelha, M. A. 2020. Factors affecting the quality of e-learning during the COVID-19 pandemic from the perspective of higher education students. *Journal of Information Technology Education: Research* 19, 731–753. <https://doi.org/10.28945/4628>
- Fairclough, N. 2001. Critical discourse analysis. Teoksessa A. McHoul & M. Rapley (toim.) *How to analyse talk in institutional settings: A casebook of methods*. Lontoo: Continuum, 25–38.
- Fairclough, N. 2012. Critical discourse analysis. Teoksessa J. P. Gee & M. Handford (toim.) *The Routledge handbook of discourse analysis*. New York, NY: Routledge, 9–20.
- Haltia, N., Isopahkala-Bouret, U. & Jauhiainen, A. 2019. Korkeakoulujen opiskelijavalintauudistus ja aikuisopiskelijan opiskelumahdollisuudet. *Aikuiskasvatus* 39 (4), 276–289. <https://doi.org/10.33336/aik.88081>
- Haltia, N., Isopahkala-Bouret, U. & Peura, M. 2022. Opiskelijavalintojen ensikertalaiskiintiöiden poliittinen oikeutus ja kritiikki. *Kasvatus & Aika* 16 (1), 5–21. <https://doi.org/10.33350/ka.101665>
- HE 2018a. Hallituksen esitys HE 41/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle lukiolaiksi sekä laeiksi ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta. [https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE\\_41+2018.aspx](https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_41+2018.aspx). (Luettu 7.12.2021.)
- HE 2018b. Asian käsittelytiedot HE 235/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ylioppilastutkinnosta ja lukiolain 1 ja 6 §:n muuttamisesta. [https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE\\_235+2018.aspx](https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_235+2018.aspx). (Luettu 10.12.2021.)



- Heiskala, L., Erola, J. & Kilpi-Jakonen, E. 2021. Compensatory and multiplicative advantages: Social origin, school performance, and stratified higher education enrolment in Finland. *European Sociological Review* 37 (2), 171–185. <https://doi.org/10.1093/esr/jcaa046>
- Ikävalko, E. 2016. Vaikenemisiä ja vastarintaa: Valtasuhteet ja toiminnan mahdollisuudet oppilaitosten tasa-arvosuunnittelussa. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 270. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2392-3>
- Jokila, S., Haltia, N. & Kosunen, S. 2019. Valmennuskurssit ja korkeakoulumarkkinoiden maantiede. *Tiedepoliitikka* 44 (3), 18–28.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 2016. Diskurssianalyysi – teorit peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.
- Karhunen, H., Pekkarinen, T., Suhonen, T. & Virkola, T. 2022. Opiskelijavalintauudistuksen seurantatutkimuksen loppuraportti. VATT muistiot 67. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/185280/vatt-muistiot-67-opiskelijavalintauudistuksen-seurantatutkimuksen-loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Luettu 21.6.2022.)
- KARVI. 2021. Goman, J., Huusko, M., Isoaho, K., Lehikko, A., Metsämuuronen, J., Rumpu N., Seppälä, H., Venäläinen, S. & Åkerlund, C. Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset tasa-arvon jayhdenvertaisuuden toteutumiseen eri koulutusaloilla. Osa III: Kansallisen arvioinnin yhteenveto ja suositukses. Julkaisut 8:2021. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. [https://karvi.fi/wp-content/uploads/2021/04/KARVI\\_0821.pdf](https://karvi.fi/wp-content/uploads/2021/04/KARVI_0821.pdf). (Luettu 15.2.2022.)
- Kosunen, S. 2018. Access to higher education in Finland: Emerging processes of hidden privatisation. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy* 4 (2), 67–77. <https://doi.org/10.1080/20020317.2018.1487756>
- Kosunen, S., Ahtiainen, H. & Törylä, M. 2018. Preparatory course market and access to higher education in Finland: Pocketful or pockets full of money needed? Teoksessa A. Tarabini & N. Ingram (toim.) *Educational choices, transitions and aspirations in Europe: Systemic, institutional and subjective challenges*. Milton Park, Abingdon: Routledge, 167–184.
- Kosunen, S. & Haltia, N. 2018. Valmennuskurssit ja koulutuskuluttajuus: Tutkimus kurssijärjestäjien puheista. *Sosiologia* 55 (2), 167–183.
- Kosunen, S., Haltia, N. & Jokila, S. 2015. Valmennuskurssit ja mahdollisuuksien tasa-arvo yliopistokoulutukseen hakeutumisessa. *Kasvatus* 46 (4), 334–348.
- Kosunen, S., Haltia, N., Saari, J., Jokila, S. & Halmkrona, E. 2021. Private supplementary tutoring and socio-economic differences in access to higher education. *Higher Education Policy* 34 (4), 949–968. <https://doi.org/10.1057/s41307-020-00177-y>
- Kosunen, S., Inkinen, A., Haltia, N. & Jokila, S. 2022. Tarjonta ja kysyntä valmennuskurssimarkkinoilla opiskelijavalintauudistuksen aikana. *Kasvatus* 53 (1), 63–78. <https://doi.org/10.33348/kvt.113945>
- Lääketieteellisten alojen valtakunnallinen valintatoimikunta. 2020. Valintaperusteet 2020 lääketieteiden koulutusalat: Lääketieteen yhteisvalinta, hammaslääketieteen yhteisvalinta ja eläinlääketiede / Muutokset valintaperusteisiin keväällä 2020. [https://www.laaketieteelliset.fi/site/files/MUUTOKSET\\_L%C3%A4%C3%A4k\\_valintaperusteet\\_2020%20verkkosivulle.pdf](https://www.laaketieteelliset.fi/site/files/MUUTOKSET_L%C3%A4%C3%A4k_valintaperusteet_2020%20verkkosivulle.pdf). (Luettu 20.6.2022.)
- Metsämuuronen, J. & Seppälä, H. 2021. Covid-19-pandemia, osaamisvaje ja osaamisen eriytyminen. Policy brief 1:2021. [https://karvi.fi/wp-content/uploads/2021/12/KARVI\\_Policy\\_brief\\_0121.pdf](https://karvi.fi/wp-content/uploads/2021/12/KARVI_Policy_brief_0121.pdf). (Luettu 12.12.2021.)
- Moitus, S., Weimer, L. & Välimaa, J. 2020. Flexible learning pathways in higher education: Finland's country case study for the IIEP-UNESCO SDG4 project in 2018–2021. *Julkaisut* 12:2020. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. [https://karvi.fi/wp-content/uploads/2020/09/KARVI\\_1220.pdf](https://karvi.fi/wp-content/uploads/2020/09/KARVI_1220.pdf). (Luettu 21.6.2022.)
- Nevala, A. & Nori, H. 2017. Osallisuuden vanhat ja uudet jakolinjat: Yliopisto-opiskelijoiden sosioekonomisen taustan muutokset ja koulutuksellinen tasa-arvo. Teoksessa A. Toom, M. Rautiainen & J. Tähtinen (toim.) *Toiveet ja todellisuus – kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa*. Kasvatusalan tutkimuksia 75. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 335–363.
- Nori, H. 2011. Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. *Annales Universitatis Turkuensis C* 309. Turun yliopisto.
- Nori, H., Isopahkala-Bouret, U. & Haltia, N. 2020. Access to higher education (Finland). Teoksessa J. Kauko & W. J. Jacob (toim.) *Bloomsbury education and childhood studies*. <https://doi.org/10.5040/9781350996489.0013>
- OKM. 2016. Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkiminnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:37. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79291/okm37.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Luettu 5.11.2021.)
- Ockey, G. J. 2021. An overview of covid-19's impact on English language university admissions and placement tests. *Language Assessment Quarterly* 18 (1), 1–5. <https://doi.org/10.1080/15434303.2020.1866576>
- Pokhrel, S. & Chhetri, R. 2021. A literature review on impact of covid-19 pandemic on teaching and learning. *Higher Education for the Future* 8 (1), 133–141. <https://doi.org/10.1177/2347631120983481>
- Reay, D., Davies, J., David, M. & Ball, S. J. 2001. Choices of degree or degrees of choice? Class, 'race' and the higher education choice process. *Sociology* 35 (4), 855–874. <https://doi.org/10.1177/0038038501035004004>
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Suomen kauppakorkeakoulu. 2020. Kauppatieteiden valintaperusteet vuodelle 2020 muuttuvat. <https://www.abs.fi/2020/04/29/kauppatieteiden-valintaperusteet-vuodelle-2020-muuttuvat/>. (Luettu 21.6.2022.)

- Tarabini, A. & Curran, M. 2015. The effect of social class on educational decisions: an analysis of young people's educational opportunities, beliefs and desires. *Revista De Investigacion En Educacion* 13 (1), 7–26.
- Tarkar, P. 2020. Impact of covid-19 pandemic on education system. *International Journal of Advanced Science and Technology* 29 (9), 3812–3814.
- Tolonen, T. & Aapola-Kari, S. 2021. Nuorten toisen asteen koulutusvalinnat: pääomat, strategiat ja koulutuksellisen arvon muotoutuminen. *Sosiologia* 58 (2), 103–118.
- van Thiel, S. & Leeuw, F. L. 2002. The performance paradox in the public sector. *Public Performance & Management Review* 25 (3), 267–281. <https://doi.org/10.1080/15309576.2002.11643661>
- YK. 2020. Policy brief. Education during covid-19 and beyond. [https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-08/sg\\_policy\\_brief\\_covid-19\\_and\\_education\\_august\\_2020.pdf](https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf). (Luettu 26.1.2022.)
- van Zanten, A., Olivier, A., Oller, A.-C. & Uhly, K. 2018. National framing and local reframing of students' transition to higher education in France: Limitations and pitfalls. Teoksessa A. Tarabini & N. Ingram (toim.) *Educational choices, transitions and aspirations in Europe: Systemic, institutional and Subjective Challenges*. Milton Park, Abingdon: Routledge, 149–166.

*Saapunut toimitukseen: 15.4.2022*  
*Hyväksytty julkaistavaksi: 2.11.2022*